

**ПРОБЛЕМА МНОЖИННОСТІ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА
ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ****THE PROBLEM OF THE PLURALITY OF STATES IN THE CONTEXT OF LEGAL SUCCESSION
IN RELATION TO INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY**

**Майлунц К.Е., аспірантка
кафедри міжнародного та європейського права**

Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті аналізуються проблеми, що виникають у ситуаціях правонаступництва щодо міжнародної відповідальності, коли є кілька держав-наступників, – множинність потерпілих держав-наступників та множинність відповідальних держав-наступників, що стала предметом обговорення Комісії з міжнародного права ООН та підготовки відповідного проекту статей у П'ятій доповіді спеціального доповідача Комісії.

У статті проведено аналіз основних джерел міжнародного права, матеріали роботи Комісії міжнародного права ООН: доповіді спеціального доповідача про правонаступництво держав щодо відповідальності держав, коментарі та зауваження держав, державна практика, а також практика міжнародних судів щодо теми, що розглядається. На основі проведеного дослідження аргументується, що практика множинності застосовується у тих випадках, коли від одного й того ж міжнародно-протиправного діяння постраждали кілька держав або кілька держав несуть за нього відповідальність. Відповідно, можна назвати ситуації (1) множинності потерпілих держав-наступниць; (2) множинності відповідальних держав-наступниць; і (3) особливі аспекти множинності держав у випадках діянь, що тривають, або складових діянь.

Основним принципом врегулювання різних аспектів правонаступництва є зобов'язання вести сумлінні переговори з метою досягнення відповідної угоди. Цей принцип може бути пом'якшений територіальним принципом, який, здається, переважає у ситуації розпаду чи відділення держави.

У цій статті звертається увага на низку проблемних аспектів положень проектів статей, прийнятих у попередньому порядку Редакційним комітетом КМП ООН, а також нових запропонованих проектів статей щодо регулювання особливих категорій правонаступництва держав щодо зобов'язань, що випливають із відповідальності.

Автор приходить до висновку, що хоча міжнародні угоди з питань правонаступництва, зазвичай, передбачають поділ відповідальності між усіма державами-наступницями, практика і, зокрема, судова практика Європейського суду з прав людини вказують скоріше на окрему відповідальність певної однієї держави – або попередниці, або наступниці. Навіть якщо деякі зобов'язання, що випливають із міжнародно-протиправного діяння, несуть кілька держав-продовжувачок або держав-наступниць, кожна з них зобов'язана надати відшкодування тільки за ту шкоду, яка виникла внаслідок її власної дії чи діяння держави-попередниці, з яким вона має особливий зв'язок. Питання, що стосується множинності держав, залучених у триваючі чи складові протиправні дії, цілком може вирішуватися з урахуванням загальних положень, що стосуються відповідальності країн.

Ключові слова: відповідальність держав; правонаступництво держав; множинність потерпілих держав-наступників; множинність відповідальних держав-наступників; триваючі чи складові протиправні дії; покликання до відповідальності.

The article analyzes the problems that arise in situations of legal succession regarding international responsibility when there are several successor states - the plurality of injured successor states and the plurality of responsible successor states, which became the subject of discussion by the UN International Law Commission and the preparation of the corresponding draft articles in 5th report of the special rapporteur of the Commission.

The article analyzes the main sources of international law, the work materials of the UN International Law Commission: reports of the special rapporteur on the legal succession of states regarding the responsibility of states, comments and observations of states, state practice, as well as the practice of international courts on the subject under consideration. On the basis of the conducted research, it is argued that the rules of plurality are applied in cases where several states are affected by the same internationally wrongful act or several states are responsible for it. Accordingly, it is possible to name the situations of (1) the plurality of injured successor states; (2) the plurality of responsible successor states; and (3) the special aspects of the plurality of States in cases of continuing or component acts.

The main principle of the settlement of various aspects of legal succession is the obligation to negotiate in good faith with the aim of reaching an appropriate agreement. This principle may be tempered by the territorial principle, which seems to prevail in situations of state collapse or secession.

This article draws attention to a number of problematic aspects of the provisions of the draft articles previously adopted by the Drafting Committee of the UN International Law Commission, as well as new proposed draft articles on the regulation of special categories of legal succession of states in relation to obligations arising from responsibility.

The author comes to the conclusion that although international agreements on legal succession usually provide for the division of responsibility between all successor states, practice and, in particular, the jurisprudence of the European Court of Human Rights indicate rather the separate responsibility of a certain one state – either the predecessor or the successor. Even if some of the obligations arising from an internationally wrongful act are borne by several successor or successor States, each of them is obliged to provide reparation only for the damage caused by its own act or by the act of the predecessor State, with whom it has a special connection. The question of the multiplicity of States involved in ongoing or compound wrongful acts may well be resolved by taking into account the general provisions relating to the responsibility of States.

Key words: responsibility of states; legal succession of states; the plurality of victimized successor states; plurality of responsible successor states; ongoing or component illegal actions; call to responsibility.

Постановка проблеми. Питання правонаступництва держав залишається одним із найбільш складних у міжнародному праві. Зазначена складність обумовлена особливостями кожної конкретної ситуації, її політичними аспектами.

Пропозиція про включення правонаступництва держав щодо міжнародно-правової відповідальності як однієї з можливих тем роботи Комісії міжнародного права ООН (далі – КМП ООН або Комісія) була озвучена головою підкомітету КМП ООН з правонаступництва держав та уря-

дів М. Лахсом ще 1963 року, проте зустріла суттєві заперечення щодо її доцільності та не була підтримана [1, с. 260]. Під час роботи над темою про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії Комісія також не розглядала ситуації, коли після скоєння протиправної дії відбувається правонаступництво держав. Як зазначає Дж. Кроуфорд, «статті про відповідальність ... не дають відповіді на запитання, чи може держава-наступниця замінити державу-попередницю у нових правових відносинах (вторинних зобов'язаннях чи правах, залежно від обставин), що

виникають внаслідок скоєного міжнародно-протиправного діяння, або за яких обставин державо-попередницею або іншою державою проти держави-попередниці» [2, с. 433].

І лише на своїй шістдесят дев'ятій сесії у травні 2017 року КМП ООН ухвалила включити тему «Право-наступництво держав щодо відповідальності держав» до програми роботи і призначила спеціальним доповідачем П. Штурму, який на сьогодні встиг підготувати п'ять доповідей, присвячених різним аспектам проблематики правонаступництва держав щодо міжнародно-правової відповідальності, остання із яких торкається питання множинності держав у контексті правонаступництва [3].

Ціль статті – розглянути правові проблеми, що виникають у ситуаціях правонаступництва щодо міжнародної відповідальності, коли є кілька держав-наступників, – проблему множинності потерпілих держав-наступників та множинності відповідальних держав-наступників.

Вклад основного матеріалу. Поняття множинності держав щодо відповідальності по суті означає, що в одного міжнародно-протиправного діяння може бути більше однієї потерпілої держави або більше однієї відповідальної держави. Така ситуація не є специфічною для відповідальності у контексті правонаступництва держав.

Проблематика множинності країн для цілей відповідальності вже ставала предметом міжнародно-правового аналізу та отримала відображення у загальних нормах відповідальності держав, кодифікованих у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії 2001 року (статті 46 (Множинність потерпілих держав) і 47 (Множинність відповідальних держав), далі за текстом – Статті 2001 року) [4].

Таким чином, правила множинності застосовуються у тих випадках, коли від «одного й того ж міжнародно-протиправного діяння» постраждали кілька держав або кілька держав несуть за нього відповідальність. Відповідно, можна назвати ситуації (1) множинності потерпілих держав-наступниць; (2) множинності відповідальних держав-наступниць; і (3) особливий аспекти множинності держав у випадках діянь, що тривають, або складових діянь.

По-перше, правонаступництво держав може торкатися однієї чи кількох потерпілих держав. У цій ситуації право на відшкодування збитків є лише наслідком міжнародно-протиправного діяння відповідальної держави. Ця держава (та її протиправне діяння) залишається тією ж самою і не зачіпається територіальними змінами, що тягнуть за собою правонаступництво держав [5, с. 312].

Вочевидь, що не всі категорії правонаступництва держав однаково релевантні щодо множинності потерпілих держав-наступниць. Типовою ситуацією є розпад держави, коли держава-попередниця припиняє своє існування та виникає кілька держав-наступниць.

В зв'язку з цим на деякі вимоги може вплинути застосування норми про державну належність вимог (стаття 44 а) Статей 2001 року) або норм, що регулюють множинність потерпілих держав (стаття 46 статей 2001 року). Хоча ці норми, кодифіковані у Статтях 2001 року, мають загальний характер, вони не перестають застосовуватися лише через те, що мають місце випадки правонаступництва держав. Проекти статей 12, 13 та 14, передані до Редакційного комітету КМП ООН в рамках роботи над темою правонаступництва держав щодо відповідальності, стосуються випадків правонаступництва держав, коли держава-попередниця продовжує існувати, коли відбувається об'єднання держав та розпад держав відповідно.

Одним із сучасних прикладів є розпад Чехословаччини. Як свідчить практика Компенсаційної комісії ООН, щодо чехословацьких претензій Компенсаційна комісія ухвалила, що хоча деякі з них були представлені до того, як Чеська та Словачка Федеративна Республіка припинила своє існування, присуджені компенсації повинні бути

виплачені урядам Чеської Республіки та Словачької Республіки згідно з угодою між двома цими урядами [6, п. 3, виноска 2].

Інша ситуація множинності держав-наступників може скластися у випадках відокремлення від держави-попередниці, яка продовжує існувати, її частин, які стають новими державами. Так було, наприклад, із відділенням Пакистану від Індії 1947 року. Британський домініон Індія був учасником Угоди про репарації з Німеччини, про заснування Міжсоюзницького агентства з репарацій та про реституцію монетарного золота, метою якої був справедливий розподіл загального обсягу активів, які можна було використовувати як репарації Німеччини, між кількома постраждалими державами. Після здобуття Індією незалежності та поділу території колишнього домініону у 1947 році Пакистан розглядався як держава-наступниця, що відокремилася від Індії. У січні 1948 року уряди Індії та Пакистану домовилися про те, як розділити частку репарацій, виділених Індії відповідно до Угоди 1946 року. Ця двостороння угода призвела до укладання додаткового протоколу до Угоди 1946 року [7]. Таким чином було визнано, що не тільки Індія, а й Пакистан може вимагати репарації від Німеччини [5, с. 325].

Недавній і найскладніший випадок множинності держав-наступниць, який розпочався як відділення та закінчився повним розпадом, – це випадок колишньої Югославії.

У низці випадків територіальний або персональний зв'язок дозволяє визнати державу або держави-наступниці, які мають право закликати до відповідальності державу, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння. У разі правонаступництва, коли визначити певну одну державу-наступницю неможливо, кожна потерпіла держава-наступниця може окремо закликати до цієї відповідальності. Однак це слід робити на справедливій основі для забезпечення того, щоб потерпіла держава не отримала в порядку компенсації більше, ніж завдані нею шкоди.

Поняття справедливості зазвичай використовується для встановлення «справедливих критеріїв розподілу» прав та зобов'язань між різними зацікавленими державами. Це повністю відповідає іншим документам, що стосуються правонаступництва держав, зокрема у питанні власності та боргів. Поняття справедливості та «справедливої частки» відображені у Віденській конвенції про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів та державних боргів 1978 року [8].

Щодо колишньої Югославії Арбітражна комісія Мирної конференції з Югославії (також відома як Арбітражна комісія Бадінтера) у своєму висновку № 1 заявила, що «результат правонаступництва має бути справедливим, і зацікавлені держави можуть вільно врегулювати його умови за домовленістю». Поняття справедливості та поняття домовленості відігравали важливу роль в Угоді про питання правонаступництва 2001 року, укладеній державами-наступницями Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія: Боснією та Герцеговиною, Хорватією, Сербією та Чорногорією (згодом наступницею Сербії). У преамбулі Угоди 2001 року зазначено, що її було досягнуто державами-наступницями «з метою виявлення та визначення справедливого розподілу між собою прав, обов'язків, активів та зобов'язань колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія» [9, с. 3]. Слід зазначити, що згідно зі статтею 1 додатка F до Угоди, «всі права та інтереси, що належали [Соціалістичній Федеративній Республіці Югославія] та не охоплюються цією Угодою... розподіляються між державами-наступницями з урахуванням пропорції розділу [фінансових активів Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія у додатку С до цієї Угоди]. Це означає, що узгоджені пропорції для розподілу державної власності та боргів можуть бути використані і для інших вимог. Ці пропорції зазвичай відображають розмір території та чисельність

населення відповідних держав та їх відповідний внесок у ВВП держави-попередниці.

Вищезазначені пропорції можуть враховуватися лише в контексті застосування принципу справедливого розподілу за відсутності іншої угоди та за відсутності особливих зв'язків між однією або декількома державами-наступницями та збитками, які залишалися без повного відшкодування на момент правонаступництва держав. Усі ці критерії мають значення розподілу відшкодування між потерпілими державами-наступницями. Проте відповідальна держава не може відмовити у задоволенні вимоги якоїсь однієї держави-наступниці лише через множинність потерпілих держав. Це суперечило б нормі, кодифікованій у статті 46 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії.

Другою ситуацією є множинність відповідальних держав-наступниць.

Наслідки правонаступництва держав щодо відповідальності держави-попередниці чи держав-наступниць дещо складніші.

Як відображено у проектах статей, прийнятих КМП ООН у попередньому порядку, у разі, коли держава-попередниця, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, продовжує існувати, «потерпіла держава зберігає за собою право закликати державу-попередницю до відповідальності навіть після дати правонаступництва» [10, п. 122, 164].

Це правило (з деякими можливими винятками) застосовується до наступних категорій правонаступництва держав: відступлення частини території; відділення частини чи частин території; створення нової незалежної держави. Навіть у разі множинності (потенційно) відповідальних держав не всі такі держави будуть однаково значущими для вирішення питання про відшкодування збитків.

Однак у разі розпаду держави множинність відповідальних держав є реальною та серйозною проблемою. Навіть якщо припис в проекті статті 11 вимагає, щоб «потерпіла держава і відповідна держава або держави-наступниці домовилися про те, як усунути шкоду, що виникла внаслідок міжнародно-протиправного діяння», потерпіла держава може і не знати, яка з цих держав-наступниць є відповідною для цієї мети. Що ж до покликання до відповідальності, яке лише починає процес переговорів чи судового врегулювання спору, то потерпіла держава повинна мати можливість *mutatis mutandis* покладатися на норму, кодифіковану у статті 47 (Множинність відповідальних держав) Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії. Тому потерпіла держава може вимагати відшкодування від однієї, кількох чи всіх держав-наступниць.

Цей принцип може бути пом'якшений територіальним принципом, який переважає у ситуації розпаду чи відділення держави. Ілюстрацією першого випадку є розпад Чехословаччини, коли Міжнародний суд розглянув питання щодо одноосібної відповідальності Словаччини у справі Габчикова-Надьмароша [11]. Однак навіть недавній приклад відокремлення Південного Судану від Судану прямо підтверджує територіальний принцип, поряд з необхідністю проведення сумлінних переговорів для досягнення домовленості щодо розподілу зовнішнього боргу в Угоді з деяких економічних питань 2012 року, зокрема у статтях 3 та 4 [12].

Як зазначалося вище, найзначнішим недавнім прикладом проблем, пов'язаних із множинністю держав-наступниць, є розпад Югославії. Незважаючи на Угоду з питань правонаступництва, підписану у 2001 році, безліч позовів, зокрема індивідуальних, досі перебувають на розгляді переважно у Європейському суді з прав людини. До цього часу саме цей Суд розглядав більшість позовів щодо відповідальності держав-наступниць колишньої Югославії. Більш того, для того, щоб розглядати такі справи по суті, Суду доводилося враховувати фактор множинності дер-

жав і визначати, яка держава-наступниця виступатиме відповідачем у розгляді та, зрештою, носієм зобов'язань, що випливають із міжнародної відповідальності.

Показовим щодо цього є рішення у справі Алішич та інші [12], підставою для якої послужила заява трьох громадян Боснії та Герцеговини проти п'яти держав-наступниць колишньої Югославії. Заявники стверджували, що вони не змогли зняти свої валютні заощадження з рахунків у Сариївській філії Люблянського банку та Тузлінській філії Інвестбанку після розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія у 1991-1992 роках. Розглядаючи цю справу, Велика палата Європейського суду нагадала, що основним принципом врегулювання різних аспектів правонаступництва є зобов'язання вести сумлінні переговори з метою досягнення відповідної угоди. Оскільки такої угоди досягти не вдалося, Суд дійшов висновку, що для правонаступництва щодо державної власності вирішальне значення має принцип територіальності [13, п. 60]. Таким чином, Суд зробив висновок, що в цьому випадку було порушено статтю 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини (право на безперешкодне користування своїм майном) з боку Сербії (стосовно одного заявника) та Словенії (стосовно двох інших заявників). Проте з боку інших держав-відповідачок порушень не було [13, пп. 2-4 рішення].

Проте принцип територіальності, яким керувався Суд у справі Алішич, не є єдиним релевантним критерієм для вирішення проблем невідшкодованої шкоди, що виникають у контексті правонаступництва. Інші фактори, що фігурують у правовій практиці Суду, включають інституційний зв'язок (або передачу повноважень) між органом територіальної одиниці (республіки) федерації, як винуватцем порушення, та органом держави-наступниці. Це було підтверджено у рішенні Суду у Справі Заклану проти Хорватії [14]. У цій справі уряд Хорватії стверджував, що передбачуване порушення не може ставитися державі-відповідачці, оскільки воно є результатом дій федеральної влади (Федеральної інспекції з валютних операцій) колишньої Югославії до проголошення Хорватією своєї незалежності, а також оскільки Хорватія не прийняла на себе провадження у справі про адміністративне правопорушення, порушене колишньою федеральною владою [14, пп. 65-66]. Уряд також заявив, що оскільки гроші, тимчасово конфісковані у заявника 28 січня 1991 року, знаходилися на території сучасної Сербії, він мав вимагати повернення своїх грошей від Сербії, а не від Хорватії. Однак Суд встановив, що Хорватія взяла на себе провадження у справі про адміністративне правопорушення стосовно заявника, громадянина Хорватії. Суд дійшов висновку, що «ситуація, на яку скаржився заявник, стосується компетенції хорватської влади, при тому розумінні, що Сербія не є стороною розгляду, порушеного заявником у Суді, і що тому Суд не може висловитися з питання про те, чи може Сербія також нести відповідальність за цю ситуацію» [14, пп. 79-80].

І ще одним, третім, аспектом проблематики множинності держав у контексті правонаступництва держав щодо відповідальності держав є випадки дій, що тривають, і складових діянь.

За своєю природою ці види діянь можуть спричинити відповідальність як держави-попередниці, так і держави-наступниці. Однак, якщо держава-наступниця не визнає і не приймає діяння держави-попередниці як свого власного, кожна з держав несе міжнародну відповідальність за своє власне діяння або свою частину цього діяння, якщо й тією мірою, якою воно є порушенням будь-якого міжнародного зобов'язання, що діє для цієї держави.

Таким чином, у подібних ситуаціях цілком можлива множинність держав. Це може стосуватися держави-наступниці та держави-попередниці, якщо остання продовжує існувати, або двох або більше держав-наступниць,

у випадках розпаду держави-попередниці. Наприклад, якщо дві чи більше держав-наступниці колишньої Югославії продовжать та/або завершать протиправне діяння, розпочате югославськими федеральними органами, вони нести будуть відповідальність за це діяння. Однак це положення ґрунтується не на нормах правонаступництва держав, а швидше на застосуванні загальних норм відповідальності держав.

Отже, до таких ситуацій має застосовуватися загальна норма, що міститься у статті 47 Статей про відповідальність держав 2001 року. Якщо відповідні держави вчинили окремі дії, крім триваючого чи складового діяння, це спричинить окрему відповідальність кожної з цих держав за її власне діяння. Якщо за одне й те саме міжнародно-протиправне діяння несуть відповідальність одночасно кілька держав, кожна з них можна призвати до відповідальності у зв'язку з цим діянням.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що хоча міжнародні угоди з питань правонаступництва, зазвичай, передбачають поділ відповідальності між усіма державами-наступницями, практика і, зокрема, судова практика Європейського суду з прав людини вказують скоріше на окрему відповідальність певної однієї держави – або попередниці, або наступниці. Навіть якщо деякі зобов'язання, що випливають із міжнародно-протиправного діяння, несуть кілька держав-продовжувачок або держав-наступниць, кожна з них зобов'язана надати відшкодування тільки за ту шкоду, яка виникла внаслідок її власної дії чи діяння держави-попередниці, з яким вона має особливий зв'язок. Питання, що стосується множинності держав, залучених у триваючі чи складові протиправні дії, цілком може вирішуватися з урахуванням загальних положень, що стосуються відповідальності країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Report of the Sub-Committee on Succession of States and Governments. *Yearbook of the International Law Commission*. 1963. Vol. II. URL: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1963_v2.pdf.
2. The Law of International Responsibility. Ed. by J. Crawford, A. Pellet and S. Olleson. Oxford: Oxford University Press, 2010. 1376 p.
3. The Fifth Report on the Succession of States in respect of State Responsibility. International Law Commission. Seventy-third session. Geneva, 18 April – 3 June and 4 July – 5 August 2022. UN document A/CN.4/751. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/3791733.08610916.html>.
4. Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001. A/RES/56/83 (12 December 2001). URL: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/56/83.
5. Dumberry P. State Succession to International Responsibility. Leiden: Martinus Nijhoff, 2007. 520 p.
6. Decision on the First Batch of Category B Claims for Death or Serious Physical Injury adopted by the Governing Council of the United Nations Compensation Commission at its 43rd session held in Geneva on 26 May 1994. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G94/618/64/IMG/G9461864.pdf?OpenElement>.
7. Additional Protocol to the Agreement on Reparation from Germany, relating to the Creation of a Unified Reparations Agency and to the Restitution of Monetary Gold" of 14 January 1946. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20169/v169.pdf>.
8. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів і державних боргів, 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_072#Text.
9. Ost E. The Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debt. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/vcssrspad/vcssrspad_r.pdf.
10. Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April - 1 June and 2 July - 10 August 2001, Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No.10
11. Report of the International Law Commission. Seventy-second Session (26 April–4 June and 5 July–6 August 2021). URL: <https://undocs.org/en/A/76/10>.
12. Gabckovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Counter-Memorial of the Slovak Republic, vol. I, 5 December 1994.
13. Agreement between Sudan and South Sudan on Certain Economic Matters. 27/09/2012. URL: <https://peacemaker.un.org/node/1617>.
14. Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and "the former Yugoslav Republic of Macedonia" (dec.) – 60642/08. Decision 17.10.2011 [Section IV]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22002-373%22>].
15. Case of Zaklan v. Croatia (Application no. 57239/13). Judgment 16 December 2021. European Court of Human Rights. Final 16/03/2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-214038%22>].